

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO

AKADEMSKA GODINA 2014./2015.

Monika Berać

AUDIOVIZUALNA GRAĐA KAO DIO ZAVIČAJNE ZBIRKE

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ana Barbarić

Zagreb, rujan 2015.

Sažetak

Ovaj rad proučava zakonske i podzakonske akte te stručne pravilnike i standarde koji se odnose na oblikovanje zavičajne zbirke pri narodnoj knjižnici. Također, proučavaju se i hrvatski zakoni o elektroničkim medijima i o autorskim pravima jer se u radu donosi i studija slučaja koja se bavi audiovizualnom građom, a koja nastaje kao dio radijskoga programa lokalne radijske stanice i ima visoku odliku zavičajnosti prema kojoj pripada zavičajnoj zbirci. S obzirom na to da takva vrsta građe nije izravno regulirana zakonskim propisima, rad donosi prijedloge rješenja ovih slučajeva u korist obogaćivanja fonda zavičajne zbirke narodne knjižnice. Studija slučaja uključuje primjer iz prakse, prikazujući sudbinu radijskih emisija Ivana Hermana *U četiri ćoška* koje su se emitirale na Hrvatskom radiju Županji.

Abstract

This paper deals with legislation in the field of a local collection management in a public libraries. Also, there will be analysis of Croatian laws of electronic media, as well as copyright and authorship because this paper will present study case of audio-visual materials that are created as a part of radio program of local radio station and those materials have high feature of locality and by that it surely belongs to local library collection. Since this kind of materials are not directly regulated in legislation, this paper bring out ideas to solve this case in favor of enrichment public library and their local collection. Study case has been made on an real example and it shows the destiny of radio program named *U četiri ćoška* by Ivan Herman which was aired on Croatian Radio Station of Županja.

Sadržaj

Uvod	1
Pojam zavičaja.....	2
Zavičajna zbirka	3
Sadržaj i građa zavičajne zbirke	5
Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o zavičajnim zbirkama	6
<i>IFLA-in i UNESCO-ov Manifest o narodnim knjižnicama te Dopuna IFLA-inog Manifesta</i>	6
<i>Zakon o knjižnicama i Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti</i>	8
<i>Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj</i>	9
<i>IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice</i>	10
<i>Standardi za Narodne knjižnice u RH</i>	11
<i>Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu</i>	12
<i>Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara</i>	13
<i>Pravilnik o zaštiti knjižnične građe</i>	14
Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o autorskim pravima i elektroničkim medijima	14
<i>Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima</i>	16
<i>Zakon o elektroničkim komunikacijama</i>	18
<i>Zakon o elektroničkim medijima</i>	19
<i>Zakon o medijima</i>	19
Studija slučaja: zavičajna zbirka i pitanje radijskih emisija <i>U četiri ćoška</i>	21
Uvod u studiju slučaja	21
Ivan Herman – životopis	21
Zavičajni doprinosi i umjetnička djela Ivana Hermana	22
Uvrštavanje građe radijskoga programa u zavičajnu zbirku	24
Zaključak studije slučaja	25
Zaključak	27
Literatura	28

Uvod

Ovaj diplomski rad bavit će se audiovizualnom građom kao dijelom zavičajne zbirke u kontekstu narodne knjižnice, a dodatno će se razmatrati pitanje zvučne građe koja nastaje kao rezultat radijskoga medija.

Donijet će se razradba pojma zavičaja, određenja zavičajne zbirke prema relevantnoj domaćoj i stranoj knjižničarskoj literaturi te će se odrediti sadržaj i opisati različite vrste građe koje pripadaju zavičajnoj zbirci. Proučit će se zakonodavstvo koje je vezano uz knjižnice i knjižničnu djelatnost, a posebno usmjereno prema njegovanju zavičajne kulture i građe, pri čemu će se razmotriti svi temeljni zakoni: *Zakon o knjižnicama i Prijedlog zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* i *Zakon o zaštiti knjižnične građe* te podzakonski akti, pripadajući pravilnici i standardi: *Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH*, *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama* i *Standardi za narodne knjižnice u RH*. Posebice će se obratiti pozornost i detaljno proučiti pravila vezana uz audiovizualnu građu unutar zavičajne zbirke, a tema audiovizualnosti proširit će se na radijski medij i pitanje čuvanja materijala koji nastaje kao dio radijskoga programa, a u isto vrijeme ima visok stupanj zavičajnosti. Takvi materijali potpuno su zanemareni u teoriji i zakonodavstvu, pa je i rad s njima uvelike otežan, odnosno pripada određenoj nerazjašnjenoj zoni. Javlja se mnoga pitanja i problemi u pristupanju nefiksiranim i neobjavljenim umjetničkim djelima, a nedovoljna zakonska razjašnjenost temelj je odustajanja od ikakva daljnega rada s navedenom vrstom građe. Problemi koji proizlaze tiču se autorskih prava, prava izvođača, prava radiodifuzijskih organizacija pa će se u skladu s tim problemima, proučiti i zakoni koji se bave navedenim temama: *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, *Zakon o elektroničkim komunikacijama*, *Zakon o elektroničkim medijima* te *Zakon o medijima*.

Cijela teorijska i zakonska podloga bit će potom primijenjena na stvarnosni kontekst i analizirana studijom slučaja vezanom uz grad Županju, područje djelovanja umjetnika Ivana Hermana i svih njegovih umjetničkih djela nastalih u okviru radijskoga medija i konteksta lokalne stanice Hrvatskoga radija Županje. Spomenuti radijski materijali emitirani više od trideset godina, gotovo su i vjerojatno u potpunosti nestali, a postaviti će se pitanje, jesu li i na temelju kojih propisa, trebali odnosno mogli biti sačuvani. Rješenje problema pokušat će se tražiti u okviru knjižnice i organizacije njezine zavičajne zbirke, te će se predložiti ideje o načinima zajedničkoga djelovanja institucija lokalne uprave u svrhu očuvanja ove vrste građe.

Pojam zavičaja

Zavičaj je područje iz kojega pojedinac potječe, gdje se rodio i odrastao, a u širem smislu pojam zavičaja odnosi se na određeno zemljopisno područje u kojem netko živi. *Proleksis enciklopedija* određuje pravni naziv zavičajnosti ili domicila kao pripadnosti pojedinca nekoj općini i osnovu njegovih prava i obveza u javnom pravu. Zavičajnost se stječe trajnim boravkom i vlasništvom nekretnina na području neke općine, podrijetlom, udajom i sl. Prema tome, proširena definicija naziva zavičaj jest da je to prostorna kategorija, opsegom usporediva s općinom, uz koju je pojedinac vezan svojim podrijetlom ili životom.¹

Povijest proučavanja zavičaja i zanimanje za njega promjenjiva je pojava u povijesti ljudskoga čovječanstva. Promjenom znanstvene paradigme tijekom dvadesetoga stoljeća, posebice na historiografskim poljima, u fokus dolazi mala povijest, povijest svakodnevice, lokalna povijest i lokalna kultura. Sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, kada izučavanje kulture svakodnevice definitivno uzima maha, Harold Nichols, u uvodnome dijelu rasprave o zavičajnim i lokalnim temama u knjižnici, potvrđuje da ljudi sve češće žele saznati detalje o vlastitome podrijetlu, zavičaju svojih predaka i svoje obitelji, te pritom istražuju matične knjige u crkvenim i mjesnim arhivima. Vrijeme kada su povjesničari i pisali o velikim državicima, crkvenim vladarima i plemenitaškim obiteljima davno je prošlo, a važnost proučavanja malih područja, lokalnih tema i lokalnih organizacija te običnih muškaraca i žena, njihova rada i slobodnoga vremena, dolazi u središte interesa znanosti.²

Za izučavanje povijesti i kulture određenoga kraja, izvore je najlogičnije tražiti na upravo u tome određenom području. Ovisno o razvoju i inicijativi nekoga kraja, izvori zavičajne građe ponegdje su okupljeni i sistematizirani u lokalnim ili zavičajnim zbirkama u ustanovama kulture – muzejima, knjižnicama, arhivima ili drugim ustanovama poput škola, kulturnih udruga, pučkih učilišta, medijskih centara. U isto je vrijeme čest slučaj da izvori o lokalnoj kulturi nisu namjerno i sustavno čuvani, već se samo detaljnim istraživanjima terena i lokalnih ureda i arhiva može naići na slučajne, pojedinačne izvore.

Osim u svrhe istraživanja kulture i povijesti određenoga kraja, pojam zavičajnosti javlja se u školskome sustavu. Još uvijek zavičajna nastava nije institucionalizirana unutar nastavnoga plana i programa, ali se pojam zavičaja spominje ponajviše unutar programa nastavnih

---

¹ *Proleksis enciklopedija: online*. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013) s.v. „zavičajnost“, <http://proleksis.lzmk.hr/50952/> (1. rujna 2015.)

² Nichols, Harold. *Local studies librarianship* (London, München: Clive Bingley, K.G. Saur, 1979), 7.

predmeta Hrvatskoga jezika i Prirode i društva. U nastavi Hrvatskoga jezika nalazimo spomen zavičaja kroz usporedbu zavičajnoga idioma sa standardnim jezikom, potom u učenju pravopisa kroz zavičajne pojmove, te također u nastavi medijske kulture te zavičajne književnosti (zavičajna lirika, zavičajni putopisi). Ostali spomeni zavičaja nalaze se u izbornim sadržajima: izlet u zavičaj i bilo koji oblik projektne nastave s naglaskom na zavičajnoj temi. U nastavi Zemljopisa proteže se tema zavičaja, dok je u Povijesti ponovno zavičaj predodređen za izbornu nastavu.³ Dinamika, kvaliteta i kvantiteta proučavanja zavičaja u školskome sustavu ovisi o težnjama škole, ravnatelja, nastavnika, lokalne zajednice, a Istarska županija provodi projekt *Institucionalizacija zavičajne nastave u osnovnim školama Istarske županije* kojim nastoji implementirati zavičajne teme u nastavu osnovne škole.

Zavičajna zbirka

Problem čuvanja izvora lokalne kulture može se riješiti kroz osnivanje, organiziranje i vođenje zavičajne zbirke u sklopu narodnih knjižnica. Narodna knjižnica u svojoj najširoj definiciji mjesto je prilaza znanju i svim informacija, pa prema tome, logično je zaključiti da je i izvor informacija i o zavičaju i svome izvornome lokalitetu. Osnivanje zavičajne zbirke institucionalizacija je uloge čuvanja lokalne kulture te davanja izravnoga pristupa informacijama i građi o lokalnim temama. Od sedamdesetih godina prošloga stoljeća u literaturi knjižničarstva mogu se pratiti teorijska razmatranja, prijedlozi i smjernice za osnivanje zavičajnih zbirki, dok se u današnje vrijeme osnove, poticaji, ali i obveze za osnivanje zavičajnih zbirki u narodnim knjižnicama nalaze i u temeljnim zakonskim dokumentima knjižničarske struke.

Ipak, ono što obilježava proučavanu problematiku jest *zakonska obveza s jedne strane i nepostojanje tradicije u njegovanju zavičajnih zbirki u većini knjižnica s druge strane*.⁴ Vođena tom mišlju Komisija za zavičajne zbirke pri Sekciji za narodne knjižnice HKD-a izradila je *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju zavičajnu građu* koje su knjižničarima danas osnovna pomoć jer razrađuju cjelokupnu teoriju o zavičajnim zbirkama, počevši od osnovnih definicija pojmova:

---

³ Usp. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 22. kolovoza 2013. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662> (1. rujna 2015.)

⁴ *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu* (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009) <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (1. rujna 2015.)

Zavičajna zbirka je sustavno prikupljena, uređena i obrađenu knjižničnu građu koja se svojim sadržajem odnosi na zavičaj. U širem smislu zavičajnoj zbirci pripada i građa koja je objavljena, tiskana ili nastala na teritoriju zavičaja. Prikupljajući svu izvornu građu o određenom području, zavičajna zbirka omogućava svestrano upoznavanje zavičaja, njegovu prošlost i sadašnjost te ima znanstvenu, dokumentacijsku, povijesnu, umjetničku i praktičnu vrijednost. Građa zavičajne zbirke odražava cjelokupan život jednog lokaliteta, od njegova nastanka do današnjeg vremena obuhvaćajući: prirodne uvjete i bogatstva, povijesni, gospodarski, društveni razvoj, socijalnu i političku strukturu, kulturnu povijest, tradiciju i umjetničko stvaralaštvo. Povezujući prošlost i sadašnjost zavičajna zbirka predstavlja dragocjeni izvor za istraživanje i upoznavanje materijalnih i nematerijalnih dobara jednog kraja.⁵

Hrvatska enciklopedija zavičajnu zbirku opisuje kao zbirku knjiga i druge građe čiji se sadržaj koje se odnosi na određenu zemljopisnu, političku, etničku, povijesnu, kulturnu i gospodarsku sredinu, najčešće na mjesto i/ili pokrajinu u kojoj je smještena knjižnica koja zbirku osniva i izgrađuje. Prema zemljopisnom području koje obuhvaća zbirka može biti lokalna, subregionalna ili regionalna. U zbirci se prikuplja građa na svim medijima, nastala ili objavljena na teritoriju koji je definiran kao zavičaj, kao i građa nastala bilo gdje u svijetu koja se na njega odnosi. Strane zavičajne zbirke prikupljaju i osobne/obiteljske dokumente i drugu arhivsku građu vezanu uz privatni život osoba/obitelji u zavičaju, kao izvor za istraživanja kult. povijesti, genealoška istraživanja i dr.⁶

Joan Reitz pri definiranju zavičajne zbirke (engl. local collection) naglasak stavlja na različitu vrstu građe koja čini takvu zbirku: knjige, tiskovine, karte, fotografije i različita druga građa povezana s određenim zemljopisnim područjem i njegovim stanovnicima. Uz zavičajnu zbirku vezuju se i pojmovi zavičajne bibliografije (engl. local bibliography) koja treba sadržavati popis izdanja o zavičaju i ljudima zavičaja te regionalnoga izdanja (engl. regional book) koje se odnosi na publikacije poput zbornika, ljetopisa ili vodiča o određenome kraju.⁷

Zavičajne zbirke lokalne su samo po mjestu prikupljanja, zavičajnim temama i znamenitim zavičajnicima, a sveukupno često imaju vrijednost nacionalnog kulturnog dobra. Stoga narodne knjižnice trebaju prikupljati i čuvati zavičajnu građu kao spomeničku baštinu pojedinih lokalnih entiteta otkupom i prihvaćanjem dara pojedinih lokalno značajnih privatnih knjižnih zbirki, ostavština i donacija.⁸

---

⁵ Isto.

⁶ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2015), s. v. „zavičajna zbirka“, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66968> (1. rujna 2015.)

⁷ *Online Dictionary for Library and Information Science*, s. v. „local collection“, http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_r.aspx#regionalbook (1. rujna 2015.)

⁸ Jelica Leščić. *Narodne knjižnice. Posebne zbirke 1: zavičajne zbirke: Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama 2013.* (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2014.) <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Narodne-knji%C5%BEnice.-Posebne-zbirke-1-Zavi%C4%8Dajne-zbirke.pdf> (1. rujna 2015.)

Sadržaj i građa zavičajne zbirke

Zavičajnoj zbirci pripada sva vrsta knjižnične građe u svim oblicima i na svim medijima koja je u formalnoj ili sadržajnoj vezi sa zavičajem. Dakle, to je sva građa izdana na zavičajnome prostoru ili su odgovorne osobe traženih izdanja vezane uz zavičaj, te također to je ona građa čiji se sadržaj tiče tema o zavičaju i ljudima iz zavičaja.

U literaturi se navodi više tipologija građe, a jednu od njih donose *Preporuke*:

- I. *Tiskane publikacije: monografske publikacije, serijske publikacije, sitni tisak*
- II. *Rukopisna građa*
- III. *Polupublikacije*
- IV. *Kartografska građa*
- V. *Note*
- VI. *Audio, vizualna i audiovizualna građa*
- VII. *Elektronička građa*
- VIII. *Preformatirana građa*⁹

Sve navedene vrste građe smatraju se uobičajenim i standardnim vrstama knjižnične građe narodne knjižnice. S obzirom na to da se i inače u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj najčešće koristi univerzalna decimalna klasifikacija koja okuplja građu prema sadržajnim kriterijima, jasno je da se zavičajna građa koja se svojim sadržajnim odrednicama povezanima sa zavičajnošću izdvaja u posebnu zbirku.

Više će se pozornosti pridati zadnjim trima vrstama građe jer su povezane s ključnom temom ovoga rada. Zvučna građa odnosi se na gramofonske ploče, audio kazete, CD-ove i ona može biti glazbena ili govorna. Kad je riječ o zavičajnoj zbirci tu pripadaju nosači zvuka sa skladbama zavičajnih skladatelja, glazbom lokalnih izvođača, narodnom glazbom zavičaja, zvučnim knjigama: pisane ili usmene književnosti, intervjuima, govorima i drugim zapisima zavičajnih ljudi ili zavičajnih tema. Vizualna građa odnosi se na grafike, crteže, portrete, reprodukcije slika, ali i fotografije, razglednice i čestitke. Audiovizualna građa su video kazete

---

⁹ *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu* (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009)
<http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (1. rujna 2015.)

i DVD-ovi s filmovima svih žanrova, televizijskim emisijama, video zapisima sa sadržajima vezanim uz zavičajne teme. Točka VII. u tipologiji zavičajne građe jest elektronička građa. To se odnosi na multimedijalnu građu koja se koristi na računalu. Posljednja vrsta građe iz tipologije je preformatirana građa koja nastaje kada se sadržaji prenose na druge medije ili u druge formate postupcima fotokopiranja, mikrofilmiranja i digitaliziranja. Tako nastala građa često je dio zavičajne zbirke jer se na taj način premošćuje problem nabave originala, smanjuje se oštećivanje izvornika, potiče se zaštita publikacija i njihova dostupnost i distribucija.¹⁰

Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o zavičajnim zbirkama

Kada je riječ o zavičajnim zbirkama u narodnim knjižnicama, sve odredbe, upute, zakoni i podzakonski akti koji se odnose na narodne knjižnice, odnose se i na njihove zavičajne zbirke. Same se zbirke ne trebaju u tim dokumentima izrijekom spominjati jer su zavičajne zbirke vrsni, odnosno niži pojam u odnosu na knjižnične zbirke koje su rodni, odnosno viši pojam. S takvom svijješću moramo čitati i hrvatski Zakon o knjižnicama, Standarde za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj te niz znanstvenih i stručnih knjiga i članaka koji se bave djelatnošću narodnih knjižnica.¹¹

Dakle, kad je riječ o zakonskim i standardiziranim uvjetima i pravila zavičajnim zbirkama, u raspravu se obvezno moraju uključiti pravni dokumenti koji se odnose na narodne knjižnice, i to oni međunarodni: *IFLA-in i UNESCO-ov Manifest o narodnim knjižnicama, Dopuna Manifesta, IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*, kao i hrvatski dokumenti: *Zakon o knjižnicama, Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, Standardi za Narodne knjižnice u RH, Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj, Pravilnik za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Pravilnik o zaštiti knjižnične građe.*

IFLA-in i UNESCO-ov Manifest o narodnim knjižnicama te Dopuna IFLA-inog Manifesta

Manifest u određenju narodnih knjižnica polazi od ideje lokalnoga pristupa znanju i time nužno povezuju zavičajnu građu s narodnom knjižnicom:

---

¹⁰ Isto.

¹¹ Sonja Tošić-Grlač i Ivana Hebrang Grgić, „Zavičajne zbirke u hrvatskim narodnim knjižnicama“, u: *7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: Zbornik radova*, ur. Ljiljana Črnjar i dr. (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011), 55.

*Narodna knjižnica kao lokalni prilaz znanju osigurava osnovne uvjete za cjeloživotno učenje, neovisno odlučivanje i kulturni razvitak pojedinca i društvenih skupina.*¹²

Svijest o kulturnom naslijeđu, uvažavanje umjetnosti, pristup kulturnim izvedbama svih izvedbenih umjetnosti, poticanje međukulturnog dijaloga te podupiranje usmene predaje neke su od ključnih zadaća koje moraju biti jezgrom službi narodne knjižnice.¹³ Sve nabrojene zadaće imaju veze sa zavičajnom zbirkom. Podupiranje usmene predaje može se činiti na više načina u knjižnici: organiziranjem tematskih večeri i okupljanja umjetnika usmene književnosti, zapisivanjem i snimanje usmenoknjiževnih umjetničkih izvedbi te objavljivanjem navedenih zapisa ili snimaka, odnosno fiksiranih izvedaba. Osim nabrojanih zadaća narodne knjižnice, stoji još jedna kroz koju se ponajviše ostvaruje bit i značenje zavičajne zbirke, a to je: *osiguranje pristupa građana svim vrstama obavijesti o svojoj zajednici.*¹⁴ Dakle, jedna od osnovnih zadaća narodne knjižnice prema Manifestu krovnih svjetskih udruga koje brinu o knjižnicama jest da ona mora brinuti za okupljanje svih vrsta obavijesti o zajednici u kojoj djeluje. Zajednica se ovdje odnosi na društveni kontekst pojma zavičajja, odnosno na sve obavijesti o zajednici bitne za pripadnike zavičajja. To može biti građa sa sadržajima iz prošlosti, sadašnjosti ili o budućnosti zajednice. Dopunom IFLA-inog Manifesta, predlažu se nove ideje za unaprjeđenje knjižničarskih službi i usluga, a jedna od novih ideja je:

*Narodne knjižnice kao kulturna središta – „živa“ okolina uz onu „zabilježenu“ – kombinacija arhiva, muzeja, knjižnice i kulture : „kombinirana knjižnica“.*¹⁵

Narodne se knjižnice u budućnosti vide kao kombinirane ustanove u kulturi, a to se u manjim sredinama već i ostvaruje jer su te ustanove redovito i nužno povezane na neke načine – prostorno ili organizacijski. Također, ova ideja može se vidjeti kao rješenje problema koje nameće financijsko stanje nastalo u gospodarskom krizom i recesijom u 2000-im godinama. Spajanje institucija ponekad je jedino rješenje očuvanja određenih djelatnosti, pa se s tim u vezi može tumačiti i ova IFLA-ina ideja. Pri takvoj knjižnici, hibridnoj i kombiniranoj, definitivno je lakše organizirati bogatu i kvalitetnu zavičajnu zbirku jer se na jednome mjestu može okupiti:

---

¹² Christie Koontz i Barbara Gubbin, ur. „IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice“, u: IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). (Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011), 105.

¹³ Isto, 106.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Christie Koontz i Barbara Gubbin, ur. „Dopuna IFLA-inog Manifesta“, u: IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). (Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011), 119.

knjižnična, muzejska i arhivska građa sa sadržajem vezanom za zavičaj. Okupljanjem građe i objedinjuju se i zapisi o njoj, te se izrađuje jedan katalog umjesto više njih.

Zakon o knjižnicama i Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti

Zakon o knjižnicama iz 1997. godine temeljni je zakonski dokument prema kojemu se oblikuje ukupna knjižnična djelatnost u Republici Hrvatskoj. Ovaj zakon otvara velik broj važnih pojmova, ali ih ne objašnjava u potpunosti, pa se postupanja u određenim situacijama, interpretiraju iz neizravnih zakonskih naputaka. Takva je situacija i sa zavičajnim knjižnicama. Neizravno je u IX. poglavlju koje govori o obveznom primjerku propisana obveza da se u matičnoj knjižnici institucionalizira zavičajna zbirka:

Pravna ili fizička osoba koja izdaje ili proizvodi građu iz članka 38. ovoga Zakona namijenjenu javnosti, dužna je od te građe besplatno i o svom trošku, a najkasnije u roku od 30 dana po završetku tiskanja, umnažanja ili proizvodnje, dostaviti Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu osam obveznih primjeraka, od kojih Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu zadržava dva, a po jedan primjerak dostavlja sveučilišnim knjižnicama u Splitu, Rijeci, Puli i Osijeku, kao i u Mostaru te općeznanstvenim knjižnicama u Dubrovniku i Zadru.

Svaki nakladnik dužan je u roku iz stavka 1. ovoga članka dostaviti još po jedan primjerak građe matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njegovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke. Tiskar s područja jedne županije koji tiska za nakladnika iz druge županije dužan je u istom roku jedan primjerak dostaviti matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njegovo sjedište.¹⁶

Dakle, kroz naputke o obveznom primjerku, pri čemu su nakladnici obvezni predati devet primjeraka publikacije u NSK, te dodatan primjerak građe u matičnu knjižnicu na području županije, iz *Zakona o knjižnicama* može se iščitati i obveza stvaranja zavičajne zbirke. Ova postavka dokazuje da je *Zakon za knjižnice* potrebno zamijeniti novim zakonskim dokumentom jer se u mnogim stavkama ne obraća knjižničarima, nego samo nakladnicima.

Nadalje iz *Zakona o knjižnicama* mogu se iščitati vrste građe i tipovi publikacija koje su obuhvaćene pravilom o obveznom primjerku, a prema tome, pripadaju i građi zavičajnih knjižnica:

Pod obveznim primjerkom u smislu članka 37. ovoga Zakona, bez obzira jesu li namijenjeni prodaji, odnosno besplatnom raspačavanju, podrazumijevaju se tiskovine: knjige, brošure, skripta, posebni otisci, časopisi, novine, magazini, bilteni, zemljopisne i druge karte, reprodukcije slikovnih umjetničkih djela, muzikalije, katalozi, kalendari, kazališni i drugi programi, te njihovi dodaci u tiskanom, audiovizualnom i elektroničkom obliku, plakati, letci, kratki oglasi i priopćenja,

---

¹⁶ Hrvatski sabor, *Zakon o knjižnicama*, 19. rujna 1997, klasa 612-04/96-01/02, čl. 38, st. 1–2 NN 105/1997

*razglednice, službene i trgovačke tiskanice; audiovizualna građa: gramofonske ploče, audio i video kasete, magnetofonske vrpce, snimljeni mikrofilmovi i kompakt diskovi; te elektroničke publikacije: kompakti diskovi, magnetske vrpce, diskete, baze podataka i on-line publikacije.*¹⁷

Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti u 2014. godini sastavila je radna skupina Hrvatskoga knjižničarskog vijeća i ako bude prihvaćen, zamijenit će postojeći *Zakon o knjižnicama*. Zavičajne zbirke u ovome prijedlogu zakonskoga dokumenta izričito su spomenute, a obveza njihove organizacije navedena je među ostalim posebnim zadaćama narodne knjižnice. Navodi se da narodne knjižnice imaju uvjetovanu zadaću *izgradnju lokalnih i/ili regionalnih zavičajnih zbirki u skladu sa standardima*.¹⁸ Također, pomno su nabrojane svrhe prikupljanja obveznog primjerka, a jedna od svrha jest i stvaranje zavičajne zbirke. Nakladničke obveze, kojima se obogaćuje i gradi fond zavičajne zbirke, izričito su i jasno iskazane:

*Nakladnik je dužan dostaviti po jedan dodatni primjerak građe matičnim knjižnicama na području županije na kojoj je njegovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke.*¹⁹

Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj

Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj uređuje matičnu djelatnost i sustav matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Sustav matičnih knjižnica u RH je dvorazinski: na državnoj razini NSK je središnja matična knjižnica, dok lokalne razine čini sustav županijskih matičnih narodnih knjižnica i sveučilišnih matičnih knjižnica. Jedan od uvjeta koji matična knjižnica mora ispunjavati da bi bila matična županijska knjižnica jest i održavanje zavičajne zbirke.

Posebni uvjeti odnose se na:

1. Knjižničnu građu

- veličina osnovne zbirke najmanje 1 knjiga po stanovniku županije i to: 45% znanstvene literature, 35% beletristike, 15% dječje i 5% priručnika,*
- medijateka s najmanje 1.000 jedinica (CD, CD-ROM, AV kazete i dr.);*
- igraonica i igroterka s najmanje 500 jedinica,*

---

¹⁷ Isto, čl. 39, st. 1.

¹⁸ Ministarstvo kulture RH i Hrvatsko knjižnično vijeće, *Prijedlog zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, 5. rujna 2014. čl. 29 http://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/lista_novosti/70/ (1. rujna 2015)

¹⁹ Isto, čl. 53.

- periodika s najmanje 40 domaćih i stranih naslova,
- zavičajna zbirka;

Također, ovaj se pravilnik poziva na Zakon o knjižnicama i sve temeljne i razvojne poslove koji su u nadležnosti matične knjižnice.²⁰

IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice

IFLA je svjetska i krovna udruga koja brinu za knjižnice u najširem smislu i bavi su objedinjavanjem standarda, dokumenata, ujednačavanjem pravilnika i izdavanjem popratne literature. Upravo iz IFLA-inih preporuka i napomena crpi se teorija, zakonodavstvo i praksa u hrvatskome suvremenom knjižničarstvu. Povezanost hrvatskih standarda i spomenute literature vidljiva je kroz ista polazišta, slične definicije i određenja misija i ciljeva narodnih knjižnica: ideja se zasniva na tome da je narodna knjižnica organizirana za određenu društvenu zajednicu, a da se njezin osnutak i financiranje zasniva ponajprije lokalnom vlašću. Nadalje, knjižnica je mjesto pristupa znanju i na raspolaganju je svima:

Ona osigurava pristup znanju, informacijama i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, a na raspolaganju je svim članovima zajednice bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, dob, spol, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje.²¹

Osnovnim djelatnostima narodne knjižnice smatra se pružanje usluga kako bi pojedinac ili socijalna grupa imali priliku dobiti informacije i određene obrazovne potrebe sa svrhom osobnoga razvoja. Na temelju pristupanja različite znanju, idejama, mišljenjima, stavovima i iskustvima, pojedincu je omogućen pristup u razvoju demokracije u društvu u kojemu se nalazi.²²

Za temu ovoga diplomskog rada iznimno je važno poglavlje koje razmatra pojmove lokalnih potreba i lokalne kulture. Narodne knjižnice su u svojoj biti, čak i prema samome nazivu, povezane s narodom, dakle mještanima, pripadnicima lokalne zajednice. Osnovane su da bi služile boljitku lokalne zajednice, da bi se lokalnim temama moglo baviti: pisati o njima, istraživati povijest, informirati mještane, na temelju istraživanja predviđati postupke i kretanja društva. Dakle, sve službe u narodnoj knjižnici trebaju biti usmjerene lokalnim potrebama,

---

²⁰ Ministarstvo kulture, *Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj*, 7. svibnja 2001. klasa 612-04/01-01-65, čl. 9, NN 43/2001.

²¹ Christie Koontz i Barbara Gubbin, ur. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). (Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011), 15.

²² Isto.

onome što mjesni korisnici traže i te usluge trebaju se redovito prosuđivati, kako bi bile što svrsishodnije, aktualnije i korisnije. Promjenama u društvu i smjenama generacija, nastaju i nove potrebe, te je zato potreban neprestano vršiti evaluaciju knjižničnih praksi u svrhu poboljšanja usluga.

Osim podržavanja ideje lokalnosti i zavičajnosti u načelima narodnih knjižnica, Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova u svojim smjernica izravno sugerira osnivanje zavičajne zbirke koja pomaže ispunjenju osnovnih ciljeva narodne knjižnice:

*Narodna knjižnica treba biti ključan čimbenik u lokalnoj zajednici u sakupljanju, čuvanju i promidžbi lokalne kulture u svoj njezinoj raznolikosti. To se može postići na razne načine, na primjer, održavanjem zavičajne zbirke, izložbama, pričanjem priča, izdavačkom djelatnošću djela zanimljivih lokalnoj zajednici i razvijanjem interaktivnih programa o lokalnim temama. Tamo gdje je usmena tradicija važan oblik komunikacije, narodna knjižnica treba poticati njezino održavanje i razvoj.*²³

Prikazane su knjižnice na Kubi i u Indiji u kojima se potiče okupljanje narodnih pjesnika i istraživanje usmene književnosti te se promiče ideja da zavičajna djelatnost u sklopu narodnih knjižnica i zavičajnih zbirki nije nužno samo obrada i čuvanje zavičajne građe u zatvorenome fondu, nego je oživljeno i otvoreno mjesto, koje se nadopunjuje aktualnim zavičajnim aktivnostima i unosi žive zavičajnike u prostor knjižnice. Također, potiče se i nakladnička djelatnost knjižnice u svrhu očuvanja i dokumentiranja tradicionalnih i usmenoknjiževnih oblika i formi.²⁴

U konačnici, IFLA i UNESCO potiču razvijanje narodnih knjižnica u smjeru služenja zajednici i osiguravanja lokalnih informacijskih izvora, a ta se ideja potpuno ostvaruje u vidu čuvanja, obrađivanja i stavljanja na raspolaganje korisnicima zavičajne građe ili zasebne zavičajne zbirke koju će održavati pojedina narodna knjižnica.

Standardi za Narodne knjižnice u RH

Standardi za narodne knjižnice u RH predstavljaju pravni dokument koji dopunjava odredbe *Zakona o knjižnicama* u području načina organizacije, rada i događanja u poslovanju

---

²³ Isto, 23.

²⁴ Isto.

narodnih knjižnica, a smjernice slijedi iz IFLA-ina i UNESCO-ova *Manifesta za narodne knjižnice*.

Standardi za narodne knjižnice već neizravno upućuju na bit zavičajnosti u kontekstu narodne knjižnice pri definiranju narodnih knjižnica kao kulturnih centara i mjesta izvornih i lokalnih informacija za stanovništvo na području kojemu su osnovane.²⁵ Dakle, pristupačnost građe korisnicima, što bolji protok informacija i pristup informacijskim izvorima središnji su ciljevi narodnih knjižnica, a kad se spomenu lokalni sadržaji i kad se navodi da narodna knjižnica mora biti izvor lokalnih sadržaja, posredno se govori da knjižnica treba imati zbirku lokalnih informacija, odnosno zavičajnu zbirku. Ta se uloga također i neposredno naglašava:

*Svaka narodna knjižnica vodi zavičajnu zbirku, te stoga istražuje, skuplja, obrađuje, pohranjuje i daje na korištenje knjižničnu građu o topografiji, povijesnom, gospodarskom i kulturnom razvitku područja na kojemu djeluje, a izrađuje i zavičajnu bibliografiju i središnji katalog.*²⁶

U daljnjim stavcima istoga članka regulira se uloga nadležne županijske matične knjižnice koja preuzima poslove zavičajne zbirke, ako općinska ili gradska narodna knjižnica nema uvjete za njihovo obavljanje, te se ponavlja odredba iz *Zakona o knjižnicama* o knjižničnom prikupljanju odnosno nakladničkom predavanju obveznog primjerka u svrhu stvaranja zavičajne knjižnice.

Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu

Ovaj je dokument izrađen da bi knjižničnim djelatnicima pomogao u zadaći i obvezi koja stoji u zakonskim aktima, ali je u praksi teško i rijetko izvediva. Dokument se temelji na vrijedećim zakonskim dokumentima koji se tiču narodnih knjižnica, ponavlja zakonske odredbe i obveze vođenja zavičajne zbirke pri narodnoj knjižnici te u potpunosti opisuje zavičajne zbirke, načine njihove organizacije te sve popratne aktivnosti koje se trebaju održavati pri radu narodne knjižnice i zavičajne zbirke. Preporuke detaljno razrađuju pojam zavičajne zbirke, njezinu zadaću i značaj, te rješavaju praktična pitanja vrste sadržaja i knjižnične građe koja pripada zavičajnoj zbirci, progovaraju o načinima nabave, obrade i zaštite i smještaja knjižnične

---

²⁵ Ministarstvo kulture, *Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*, 28. svibnja 1999, klasa 612-04/99-01-43, čl. 4, st 1 NN 58/1999

²⁶ Isto čl. 6, st 1.

građe.²⁷ Pravilnik propisuje izradu obavijesnih pomagala zavičajne zbirke što se navodi kao osnovni preduvjet za uspješno korištenje zavičajne zbirke i cjelovito upoznavanje korisnika s njezinom građom. Također, jedna od nužnih djelatnosti jest i informativno-promidžbena djelatnost za zavičajnu građu. Takva se građa mora popularizirati kroz izložbe i priredbe zavičajnih tema. Izdavačka djelatnost jedna je od važnih oblika predstavljanja zavičajne građe.²⁸

Kulturno, umjetničko, znanstveno i ostalo zavičajno naslijeđe smještanjem u zavičajnu zbirku zapravo se oživljava jer zadaće vezanu uz zavičajnu zbirku ne ispunjavaju se i ne završavaju obradom građe i njezinim arhiviranjem, već podrazumijevaju i poslove popularizacije građe i organizacijom dodatnih aktivnosti. Važno je naglasiti da zavičajnu zbirku ne čine samo umjetnička djela i građa kojim se promiče kultura, već i znanstvena djela važna za zavičaj, kao i službene publikacije o zavičaju.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

S obzirom na to da zavičajna zbirka može sadržavati djelo koje ima status kulturnoga dobra, za rad u narodnoj knjižnici potrebno je poznavati i *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Prema spomenutomu zakonu kulturno dobro može biti bilo koja pokretna stvar od umjetničkoga ili znanstvenog značenja.

Također, valja imati na umu da postoje i nematerijalna kulturna dobra:

*Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, osobito: - jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta, - folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote, - tradicijska umijeća i obrti. Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi se izradbom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama.*²⁹

Izvori o nematerijalnom kulturnom dobru mogu biti dijelom programa koji se emitira radijskim valovima. Efemerne snimke koje se izrađuju u sklopu pripreme radijskoga programa

---

²⁷ Za više detalja o sadržaju i građi zavičajne zbirke temeljene na teoriji iz Pravilnika pogledati zasebno poglavlje ovoga rada: Sadržaj i građa zavičajne zbirke.

²⁸ *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu* (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009) <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (1. rujna 2015.)

²⁹ Hrvatski sabor, *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, 25. lipnja 1999, klasa: 612-01/98-02/01, čl. 9, NN 69/1999.

tako mogu postati temelj očuvanja građe kulturnoga dobra ili se sustavno trebaju činiti zapisi radijskih snimaka s namjerom zaštite toga kulturnog dobra.

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe

Pri oblikovanju zavičajne zbirke, potrebno je proučiti i *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* jer je građa zavičajnih zbirki često starijega podrijetla, na starijemu materijala, podložna propadanju, te je ju potrebno pravovaljano i pravovremeno zaštititi.

Jedan od standardnih materijala pri zaštiti knjižnične građe su zaštitne folije kojima se oblažu knjige, no pri zaštiti trošne i osjetljive građe, koja je dio zavičajne zbirke, one se ne smiju koristiti.³⁰

Kad je riječ o neknjižnoj, multimedijskoj građi, pravilnik obvezuje da se starija građa pravodobno preformatira na tehnološki stabilniji medij, dok se građa poput fotodokumenata, filmova, PVC ploča, zapisa na magnetskim i optičkim diskovima treba pohraniti u zaštitne omotnice ili kutije koje se slažu na police jedna do druge. Treba poštivati i optimalne uvjete čuvanja takve građe: temperatura od 16 do 18°C i relativna vlaga zraka od 40 do 50%.³¹

Dodatno su opisani uvjeti pri odluci o prenošenju knjižnične građe na druge medije radi zaštite izvornika i omogućivanja bolje dostupnosti izvora informacije. U takve metode ubraja se i digitalizacija, a ravnatelj ili voditelj knjižnice mora voditi računa o vrsti građe, stanju izvornika, zaštiti izvornika od mogućih oštećenja, broju primjeraka, odgovarajućoj opremi kojom će se moći kvalitetno koristiti preneseni, odnosno novostvoreni zapis te o troškovima i potrebnom vremenu pri provođenju postupka.³²

Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o autorskim pravima i elektroničkim medijima

Da bi poslovi na organizaciji zavičajne zbirke bili u potpunosti legalni, bitno je osvijestiti važnost autorskih prava kojima je građa često zaštićena. Aleksandra Horvat podsjeća da knjižničari u radu narodne knjižnice i zavičajne zbirke moraju znati pod kojim uvjetima smiju koristiti zaštićena djela, no trebaju imati na umu da i autorska djela koja su slobodna i

---

³⁰ Ministarstvo kulture, *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*, 14. travnja 2005, klasa: 612-04/05-01/02, čl. 14, NN 52/2005.

³¹ Isto, čl. 15.

³² Isto, čl. 16.

dalje podliježu određenim ograničenjima.³³ Osim toga, u današnje vrijeme vlada heterogenost pri kategoriji vrste građe jer uz tradicionalne vrste, supostoje i elektronička građa, koja se ponekad stvara izvorno digitalno, a u drugim slučajevima je nastala digitalizacijom izvorne analogne jedinice. Pri potonjoj vrsti građe Horvat također upućuje na važnost u poštivanju autorskih prava:

Poznavanje zakonskih propisa vezanih uz autorsko pravo postalo je danas u digitalnoj sredini posebno važno jer se postupkom digitalizacije autorsko djelo ne samo iznova umnožava već i čini dostupnim javnosti, a odluku o tome hoće li djelo umnožiti i priopćiti javnosti ima pravo donijeti samo autor.³⁴

Također, fond zavičajne zbirke često se obogaćuje ponovnim izdavanjem određene građe, formatiranjem građe u nove oblike i njihovim ponovnim izdavanjem, odnosno u isto vrijeme građa prolazi kroz dva procesa: reizdavanje i preformatiranje. Isto tako, knjižničari su obvezni organizirati i djelovati u smjeru popularizacije, promidžbe zavičajne zbirke kroz organizacije tematskih večeri s popratnim izdavanjem sitnoga tiska. I u zadnja dva navedena primjera treba dobro razmotriti autorskih i zaštiti osobnih podataka koja se pojavljuje u toj građi. Konačno, Aleksandra Horvat ističe da se ukupnost pojma obveznoga primjerka smatra i tumači kulturnim dobrom, pa se time kroz obogaćivanje zavičajnih zbirke putem prikupljanja obveznoga primjerka treba poznavati i problematika zakonskih propisa koji se tiču postupanja s kulturnim dobrima, odnosno dopuštenim ili obveznim koracima prilikom njihove zaštite.³⁵

U prethodnome dijelu ovoga rada dio zakonskih i podzakonskih akata koji se odnosi isključivo na knjižničarski posao i postupke pri oblikovanju zavičajne zbirke dok će se dio zakona povezanih s pojmovima autorskih prava analizirati u ovome dijelu rada, posebice pitanja reproduciranja ili ponovnog umnažanja određene građe za potrebe knjižničnoga poslovanja. Osim *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima*, potrebno je proučiti i zakonske članke koji se odnose na elektroničke medije, radiodifuzijsko emitiranje: *Zakon o elektroničkim komunikacijama*, *Zakon o elektroničkim medijima* te *Zakon o medijima*.

---

³³ Aleksandra Horvat, „Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o zavičajnim zbirkama“, sažetak u: *7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: Zbornik radova*, ur. Ljiljana Črnjar i dr. (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011), 313–314.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima

Zakon o autorskom pravu uređuje autorsko pravo, odnosno izravno autorovo pravo na vlastito djelo iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja te srodna prava, a to su prava umjetnika izvođača, proizvođača fonograma, filmskih producenata, prava organizacija za radiodifuziju na njihovim emitiranjima, prava nakladnika, prava proizvođača baza podataka.

Autorsko djelo prema ovome Zakonu je originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno. U autorska djela ubrajaju se jezična djela (pisana, govorna, računalna), glazbena djela, dramska, dramsko-glazbena, koreografska i pantomimska, djela likovnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografska djela, audiovizualna djela, kartografska djela, prikazi znanstvene ili tehničke prirode poput crteža, skica, tablica i dr.³⁶

Sva nabrojena djela mogu se naći u knjižnicama i biti dijelom knjižnične građe, kako narodne knjižnice, tako i zavičajne zbirke. Autor ima pravo odlučiti želi li djelo reproducirati, distribuirati, priopćiti javnosti, preraditi. Priopćavanje autorskog djela javnosti odnosi se na javno izvođenje, javno prikazivanje, javno prenošenje, pravo radiodifuzijskog emitiranja, pravo radiodifuzijskog reemitiranja, pravo javnog priopćavanja radiodifuzijskog emitiranja, pravo stavljanja na raspolaganje javnosti.³⁷

Valja razlikovati značenje pojmova izdavanje i objavljivanje:

Pod izdavanjem se misli na objavljivanje tiskane ili kojom drugom tehnikom proizvedene knjige, CD-a ili bilo kojeg djela u materijalnom obliku. Objavljivanje podrazumijeva stavljanje djela na uvid javnosti bilo kojim načinom, pa tako uz izdavanje uključuje i izvođenje djela, stavljanje djela na web i sl.³⁸

Trajanje autorskoga prava za objavljena djela jest za života autora, i 70 godina nakon godine njegove smrti, dok za neobjavljena autorska djela autorsko pravo vrijedi 70 godina od nastanka djela.

---

³⁶ Hrvatski sabor, *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, 1. listopada 2003. klasa: 121-12/03-02/01, čl. 5, NN 167/2003.

³⁷ Isto, čl 21.

³⁸ Aleksandra Horvat i Daniela Živković. *Knjižnice i autorsko pravo* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2009), 34.

Reproduciranje

Postoje određene situacije kad se autorsko djelo smije reproducirati:

Fizička osoba može reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu ako to čini za privatno korištenje, kao i reproducirati autorsko djelo u obliku fotokopije i za drugo vlastito korištenje, koje nema izravno ili neizravno komercijalnu svrhu i nije namijenjeno ili pristupačno javnosti. Nije dopušteno reproduciranje cijele knjige osim ako su primjerci te knjige rasprodani najmanje dvije godine, grafičkih izdanja glazbenih djela (u daljnjem tekstu: notni materijal), elektroničkih baza podataka, kartografskih djela kao ni izgradnja arhitektonskog objekta, ako ovim Zakonom ili ugovorom nije drukčije određeno.³⁹

Dakle, zakon dopušta reproduciranje autorskoga djela na bilo koju podlogu, ako fizička osoba to čini za vlastito, privatno korištenje. Djelo se smije kopirati, ako nema komercijalnu svrhu i nema namjenu za objavljivanje. Osim u osobne svrhe, dopušta se reproduciranje na papir ili sličan medij i distribuiranje pojedinih odlomaka autorskih djela ili cjelovitih kratkih autorskih djela u nastavne svrhe i radi znanstvenoga istraživanja, te u svrhu informiranja javnosti putem tiska, radija ili televizije.

Određene javne ustanove imaju ograničenja odnosno odredbe u korist slobodnijega korištenja autorskih djela. To su ustanove poput arhiva, knjižnica, muzeja, obrazovnih i znanstvenih ustanova, bilo vrtića, osnovnih i srednjih škola i fakulteta te socijalnih institucija. Svim nabrojenim ustanovama dopušteno je reproduciranje autorskog djela iz vlastitoga primjerka u svrhu očuvanja i zaštite građe, osiguravanja integriteta i autonomije građe, obnavljanja, popravka građe ili upravljanja zbirkom, a da se pri svemu navedenome ne ostvaruje izravna ili neizravna komercijalna korist.⁴⁰

Efemerne snimke

Važan pojam i iznimno zanimljiv za ovo istraživanje je pojam efemerne snimke, a odnosi se na snimke autorskoga djela koje su potrebne pri emitiranju programa radiodifuzijske organizacije i nastaju prilikom pripreme materijala za emitiranje. Efemerne snimke mogu biti na nosaču zvuka, u obliku slike ili teksta, ovisno o prirodi umjetničkoga djela. Zakon nalaže uništavanje tih snimaka u roku od mjesec dana, ali izuzima uništavanje u slučaju velike

---

³⁹ Hrvatski sabor, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, 1. listopada 2003. klasa: 121-12/03-02/01, čl. 82, NN 167/2003.

⁴⁰ Isto, čl. 84.

dokumentarne vrijednosti te se u tom slučaju snimke trebaju pohraniti u vlastitom ili javnom službenom arhivu, čije ponovno emitiranje ovisi o odobrenju nositelja prava.⁴¹

Fonogrami i fiksiranje zvukova

Zakon o autorskom pravu uređuje i definira pojam fonograma odnosno fiksacije zvukova izvedbe ili drugih zvukova ili onoga što predstavlja zvukove. Fiksiranje pritom znači ugrađivanje zvukova na medij ili na podlogu s koje se mogu slušati, umnožavati ili priopćavati putem nekog uređaja. Proizvođač fonograma je fizička ili pravna osoba koja je inicirala i odgovara za prvu izradu fonograma i označen je kao nositelj prava proizvođača, a ta se prava odnose na reproduciranje, distribuiranje, iznajmljivanje i stavljanje fonograma na raspolaganje javnosti.⁴² Pravo proizvođača fonograma, odvojeno je pritom od autorskoga prava i prava umjetnika izvođača. Knjižnica dakle pri uporabi zvučne građe, mora poznavati više pravnih stavaka jer i proizvođač fonograma ima pravo na primjerenu naknadu za javno posuđivanje fonograma u javnim knjižnicama.⁴³ Trajanje prava i u ovome slučaju povezano je s brojkom sedamdeset, odnosno trajaju sedamdeset godina od prvog fiksiranja fonograma.⁴⁴

Radio

Zasebno se reguliraju prava prilikom radiodifuzijskog emitiranja:

Pravo javnog priopćavanja radiodifuzijskog emitiranja isključivo je pravo priopćavanja javnosti autorskog djela koje se emitira radiodifuzijom, pomoću zvučnika, ekrana ili sličnoga tehničkog uređaja.⁴⁵

Osim prava emitiranja, propisuju se i prava ponovnog emitiranja programa fiksiranja emitiranih sadržaja, reproduciranja spomenutih fiksiranih sadržaja, te ostale postupke distribuiranja i stavljanja na raspolaganje javnosti svojih fiksiranih emitiranja. U zakonu su izuzeta isključiva prava iznajmljivanja i javne posudbe fiksiranih emitiranja radiodifuzijskoj organizaciji. Prava organizacija za radiodifuziju traju pedeset godina od prvog emitiranja.

Zakon o elektroničkim komunikacijama

Zakon o elektroničkim komunikacijama detaljnije se bavi komunikacijskim elektroničkim medijima, uključujući i radijske komunikacije, odnosno elektroničke

---

⁴¹ Isto, čl. 83.

⁴² Isto, čl. 132-133.

⁴³ Isto, čl. 134.

⁴⁴ Isto, čl. 137.

⁴⁵ Isto, čl. 29.

komunikacije putem radijskih valova. Ovaj zakon razlikuje pojmove radiodifuzije i radija, naime radiodifuzija je nadređen pojam pojmu radiju, odnosno to je opći pojam radijskih komunikacija bilo koje vrste i svrhe, dok je radio komunikacija putem radijskih valova namijenjena za izravan prijam u javnost. Zakon također propisuje uvjete uporabe radiofrekvencijskoga državnog spektra te navodi Agenciju koja rukovodi spektrom i planira njezinu raspodjelu.⁴⁶

Zakon o elektroničkim medijima

Ovaj zakon sadrži odredbe koje su vezane uz elektroničke medije odnosno audiovizualne programe, radijske programe i elektroničke publikacije. Opći radijski kanal ima programsku osnovu sastavljenu većinom od informativnoga, obrazovnog, kulturnog i zabavnog programa. Nakladnik radija pružatelj je medijskih usluga radijskog emitiranja. Radijski program su urednički oblikovane zvukovne i govorne informacije svih vrsta te autorska djela koja se objavljuju putem radija u svrhu obavješćivanja i zadovoljavanja kulturnih, obrazovnih i ostalih potreba te javne komunikacije.⁴⁷

Zakon propisuje hrvatski jezik kao obvezatan u pružanju medijskih usluga, a podržava upotrebu narječja:

Pružatelji medijskih usluga dužni su objavljivati program na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu ili u prijevodu na hrvatski jezik, sukladno odredbama ovoga Zakona.

Pružatelji medijskih usluga mogu promicati i stvaralaštvo na narječjima hrvatskog jezika, što se smatra ispunjavanjem obveze iz stavka 1. ovoga članka.⁴⁸

Zakon o medijima

Zakon o medijima temelji je zakon za sve medijske vrste i djelatnosti. Za ovaj rad bitne su neke napomene iz uske djelatnosti radijskih kuća. Radijski program, kao i programi tiskanih medija, mora objavljivati određene formalne podatke: datum produkcije i te naziv radijskoga programa, koji se mora objaviti najmanje jedanput u svakom satu objavljivanja programa, na početku i na kraju radijskoga programa. S obzirom na to da takva uvodna najava čini sastavni

---

⁴⁶ Hrvatski sabor, *Zakon o elektroničkim komunikacijama*, 24. lipnja 2008. klasa: 011-01/08-01/67, NN 73/2008.

⁴⁷ Hrvatski sabor, *Zakon o elektroničkim medijima*, 11. prosinca 2009. klasa: 008-02/09-01/03, NN 153/2009.

⁴⁸ Isto, čl. 4.

dio radijskih emisija, radijska se stanica osigurava od eventualnih zloupotrebljavanja autorskih prava reprodukcijama dijelova programa.⁴⁹

---

⁴⁹ Hrvatski sabor, *Zakon o medijima*, 30. travnja 2004. klasa: 008-02/04-01/01 NN 59/2004.

Studija slučaja: zavičajna zbirka i pitanje radijskih emisija *U četiri ćoška*

Uvod u studiju slučaja

Sve proučene zakonske odrednice i ukupna teorija vezana uz oblikovanje, organizaciju i održavanje zavičajne zbirke, a posebice audiovizualne građe kao njezina sastavnoga i pripadajućeg dijela, primijenit će se na slučaj radijskih emisija *U četiri ćoška* koje je uređivao i vodio Ivan Herman, a emitirale su se na Hrvatskome radiju Županji od 1969. do 1999. godine. Za navedene se emisije pretpostavlja da prema svojim sadržajnim odrednicama s visokom notom zavičajnosti, nastanku na zavičajnome prostoru te s ciljem okupljanja zavičajne publike, svakako pripadaju zavičajnoj zbirci. Terenskim istraživanjem u spomenutome zavičaju došlo se do spoznaja da tih emisija danas više nema, da su uništene skupa sa svim radijskim programom i građom, a da migracija tih emisija nije pravodobno izvršena, te da je do njih više nije moguće doći. Fragmenti građe slučajno su pronađeni kao dijelovi efemernih snimaka u autorovoj ostavštini skupa s ostalim osobnim materijalima.

Ovo istraživanje primijenit će zakonske akte na praktičnome slučaju i pokušat će odgovoriti na sljedeća pitanja: jesu li emisije *U četiri ćoška* trebale biti sačuvane i postati dijelom zavičajne zbirke, u kojem obliku i na kojem mediju je moguće sačuvati radijske emisije, trebaju li ubuduće knjižnice čuvati radijske materijale.

Predstavit će se lik i djelo Ivana Hermana te će se analizirati pripadnost njegove građe ili građe o njemu zavičajnoj zbirci u narodnoj knjižnici.

Ivan Herman – životopis

Ivan Herman (9. kolovoza 1937., Starom Slankamen – 29. svibnja 2000., Vinkovci). U sedmoj godini života s obitelji je doselio u Županju gdje je pohađao i završio osnovnu školu. Srednju školu za primijenjenu umjetnost polazio je u Zagrebu, te maturirao na kiparskom odjelu 1957. Akademiju primijenjenih umjetnosti upisao je u Beogradu te je godine 1962. diplomirao slikarstvo i kiparstvo. Radio je u Vinkovcima i Županji kao likovni pedagog i profesor likovne umjetnosti. Umjetnički se ostvarivao kroz više medija: slikarstvom, kiparstvom, znakovljem, fotografijom te umjetničko novinarstvo – u pisanom (više tiskovina na području Slavonije) i usmenom diskursu (kao jedan od osnivača radijske stanice u Županji uređivao je i vodio radijske emisije na radijskim stanicama u Županji, Osijeku, Vinkovcima i Zagrebu). Osim

navedenih umjetničkih i medijskih aktivnosti, Ivan Herman ušao je i u ostale kulturne djelatnosti grada Županje: redovito je bio organizatorom županijske manifestacije Šokačko sijelo pri čemu se pojavljivao kao voditelj glavnih i popratnih programa. Ivan Herman je na temelju svog stalnog i aktivnog medijskog i kulturnog angažmana u ratnom razdoblju odlikovan Spomenicom Domovinskog rata. Bio je suprug Jasne Herman i otac Sanje Herman.

Zavičajni doprinosi i umjetnička djela Ivana Hermana

Vrijednost njegova rada gotovo je neprocjenjiva, sačuvanih radova je mnogo, a još više onih koji su nažalost nepovratno izgubljeni. Ivan Herman u svakome polju svoga umjetničkoga rada, cjelokupno ili djelomično, imao je veze sa zavičajem i zavičajnim temama. Autorova genijalnost proizlazi iz činjenice da su njegova djela, iako s notom zavičajnosti, a ponekad i utilitarnosti i dalje vrhunska umjetnička djela s visokim estetskim vrijednostima.

Hermanovo slikarstvo čini najveći dio njegova ukupnog umjetničkog opusa. Uz dominantan nadrealistički stil, u njegovu se slikarstvu javljaju i motivi zavičajnih obilježja: dijelovi narodne nošnje, narodnih instrumenata ili stavljanja lokalnih tema u nelokalne kontekste: primjerice slika pod naslovom Gradnja čardaka iz 1997. godine, gdje je motiv županijski graničarski čardak u nadrealističkome sanjivom prikazu. Crteži i karikature uvijek su malene humoreskne vizualne forme sa šalama na račun šokačkoga života ili stvarnih situacija iz života grada Županje. Kiparski spomenici tiču se povijesti grada Županje: to su spomenici Prvom igranju nogometa 1880. i Prvom igranju tenisa u Županji 1881. Znakovlje koje je Herman izradio tiče se različitih vrsta događaja, kao i institucija i gospodarskih organizacija lokalnoga podrijetla, a koji danas predstavljaju izvrstan uvid u način razvoja gospodarstva, komercijalnih djelatnosti i marketinških stilova u Županjskoj Posavini. Fotografija ostala iza Hermana umjetnički je dokument stvarnog naličja mjesta, okolice i njegova krajobraza i arhitekture. Osim u vizualnim umjetnostima, Ivan Herman ostvario se u humorističnom prilozima na lokalnoj radijskoj stanici i u lokalnim tiskovinama. Kroz niz godina stvorio je fiktivni lik, šokačkog junaka, seoskog erudita i šaljivdžije Frole Traktoriste. Nedjeljom je na Radio Županji vodio emisiju *U četiri ćoška* u kojoj je protagonist i sveznajući pripovjedač bio Frola Traktorista i kroz 45-60 minuta stvarao bi humoristične sadržaje na specifičnome idiolektu koji je dijelio mnogo sličnosti sa zavičajnim govorom županijskoga kraja i time ostvario veliku privrženost s publikom. Sadržaji slični govorenome diskursu radijskih emisija, pojavljivali su se i u pisanome diskursu *Zapisa Frole Traktoriste*. Pod maskom istoga lika, Ivan Herman, uživo je vodio programe kulturno-umjetničke manifestacije Šokačko sijelo.

Pojavljivanjem u više umjetničkih medija u liku Frole Traktoriste, a uz nastojanja da govor bude realističan i prirodan, događao se efekt da su suvremenici poistovjećivali lik Ivana Hermana isključivo s Frolom Traktoristom. Suvremenicima je bio poznata, cijenjena i omiljena osoba, bilo u vidu Hermana ili Frole, a o utjecaju koji je ostavio svjedoče primjeri njegovih novotvorenica koji su se zadržali u mjesnome govoru i danas.

Evaluacija rada na polju književno-radijskog diskursa učinjena je kroz nekoliko radova profesora i studenata Filozofskoga fakulteta koji su prepoznali visoku estetsku vrijednost pri stvaranju identiteta i idiolekta lika Frole Traktoriste u emisijama U četiri ćoška. Tim emisijama učinjeno je mnogo za popularizaciju slavonske kulture, svakodnevnoga života, dnevnih navika, običaja, slavonskoga štokavskog dijalekta i poddijalekta županjske posavine, bečarskoga stila života te u konačnici totaliteta šokačkog identiteta.

Iz svega nabrojenoga, jasno je i vidljivo da radovi Ivana Hermana, prema svojim sadržajnim i vrijednosnim karakteristikama i prema izravnom povezanošću sa zavičajem definitivno trebaju biti sačuvani u zavičajnoj zbirci. Valja naglasiti da iako zakonski akti i standardi propisuju oblikovanje zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama, Gradska knjižnica u Županji tek je na početku posla u organizaciji zavičajne zbirke. Početna građa koja se priprema za obradu uglavnom je knjižna građa, a pretpostavlja se da će se fond širiti i na druge vrste zavičajne građe. Ulogu matične županijske knjižnice u Vukovarsko-srijemskoj županiji, kojoj Županja pripada, ima Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. Građa koja se prikuplja u dotičnoj zbirci općenite je naravi i vezana uz cijelu Županiju vukovarsko-srijemsku, tako da određena građa specificirana za grad Županju malo je i nedovoljno zastupljena.

Za zavičajnu zbirku zasigurno se može prirediti velika količina građe koju je stvorio Ivan Herman. Mediji na kojima se pojavljuju njegova djela, udovoljavaju propisanim vrstama građe: tiskane publikacije (monografske publikacije, serijske publikacije, sitni tisak), rukopisna građa, polupublikacije, audio, vizualna i audiovizualna građa, elektronička građa i preformatirana građa. Osim djela koja je on stvorio, tu su i djela koja govore o njemu i njegovu radu, primjerice publikacija *Ivan Herman: monografija* koju je pripremila Magdalena Lončarević. Uz otvorena pitanja autorskih prava koja se trebaju riješiti prilikom izgradnje zavičajne zbirke, dolazi se do problema kad se osvijesti činjenica da je dio građe nepovratno izgubljen, a dio građe je neobjavljena i efemerna građa.

Uvrštavanje građe radijskoga programa u zavičajnu zbirku

U vrijeme dok su se emisije snimale i emitirale, zavičajna zbirka nije se niti planirala organizirati u obliku koji se danas pretpostavlja za jednu kvalitetnu zavičajnu zbirku, a nisu vrijedili ni zakoni s područja elektroničkih komunikacija i elektroničkih medija, pa je vrlo nespretno tražiti odgovore u zakonskim temeljima. Radijske emisije zajedno su s ukupnim radijskim programom uništene radi osiguravanja prostora za nove arhivske materijale, a prije toga nije izvršena migracija sadržaja i nisu stvorene efemerne snimke cjelokupne Hermanove radijske građe.

Pitanje ostaje nerazriješeno za maleni broj efemernih snimaka koji je sačuvan u privatnome autorovu arhivu i isto se pitanje postavlja za buduće radijske sadržaje velikih zavičajnih vrijednosti. Analizom položaja kulturnih ustanova i pokušaja razriješenja statusa autorskih prava, donijet će se prijedlozi načina kako je materijal mogao biti sačuvan.

Ustanove u kulturi manjega mjesta poput grada Županje, redovito su povezane na više razina. Povijesno gledano, u vrijeme osnutka sve ustanove u kulturi bile su dio Narodnog sveučilišta:

Radio-stanica Županja predana je 4. VII 1969. svečano u promet pod vodstvom Narodnog sveučilišta i njegovog agilnog direktora Branka Sinčića. Time Narodno sveučilište ujedno proširuje i svoju djelatnost te postaje ustanova ne samo za obrazovanje odraslih i kulturu, već i ustanova za informacije građana naše komune.⁵⁰

Njihovo financiranje dolazi iz gradskoga proračuna ili je grad većinski vlasnik dotičnih institucija. Konkretno, Grad Županja većinski je vlasnik Hrvatskoga radija Županje,⁵¹ odnosno koncesije radijskih valova, a Gradska knjižnica Županja, pod financijskom je upravom Grada, odnosno budžet knjižnice dolazi iz sredstava gradskoga proračuna. Prema tome, obveza institucionalizacije zavičajne zbirke neizravno je i obveza grada Županje, a ako je grad većinski vlasnik radijske stanice, reguliranje autorskih prava i prava vlasnika umjetničkih djela trebala bi biti jednostavnija. Ako je grad pokrovitelj knjižnice, a u isto vrijeme većinski vlasnik radijske koncesije, može se pretpostaviti da ima isključiva prava na postupanje s programom koji emitira. Dakle, ovisno o vrsti ugovora koji određeni autor potpisuje pri izvođenju svoga autorskog djela, prava mogu pripadati autoru ili radijskoj stanici. Ako pripadaju autoru,

---

⁵⁰ „Ovdje Radio-stanica Županja!“, u: Županjski zbornik 2. (Županja: Matica hrvatska, 1969), 207–208.

⁵¹ Podatci o koncesijama i detaljna razrada vlasništva dostupni su na mrežnim stranicama Agencije za elektroničke medije: <http://www.e-mediji.hr/hr/pruzatelji-medijskih-usluga/radijski-nakladnici/> (1. rujna 2015.)

knjižnica i grad trebaju ishoditi dozvolu korištenja i pravovaljano isplatiti naknadu autoru poštujući odredbe Zakona o autorskom pravu, a ako pak prema sklopljenom ugovoru prava pripadaju poslodavcu – Radijskoj stanici, čiji je većinski vlasnik sam grad, možemo zaključiti da se autorska prava tada nalaze u domeni korištenja vlastitih radova. Tu se dolazi do ostvarivanja pogodnosti u situaciji povezanosti ustanova u kulturi i njihova lakšeg poslovanja.

Kad se dakle utvrdi komu pripadaju autorska prava i ishode dopuštenja korištenja građe u svrhu popularizacije i promidžbe zavičajne kulture, odnosno nakladništva u svrhu obogaćivanja fonda narodne knjižnice i lokalne zbirke može se dalje ići u korake migracije željenih sadržaja, digitalizacije građe te izdavanja u nakladama potrebnim i namijenjenim obogaćivanju zavičajne zbirke, a ne ostvarivanju profita. Ti ciljevi ne samo da su opravdani pravno, moralno, nacionalno, nego su i zakonski zadani. Ponekad se knjižnica može naći u nepovoljnom položaju te pri pokušaju ispunjavanja zakonskih obveza struke, kršiti zakonske obveze autorskih prava ili zbog financijskog stanja ne biti u mogućnosti pribaviti djelo izrazite kulture i zavičajne vrijednosti, ali u ovome, navedenom slučaju, povezanost ustanova u kulturi i njihovo ishodište u gradskoj upravi, olakšavaju put do građe i izgradnje zavičajne zbirke.

Željene radijske emisije potrebno je izdvojiti iz ukupnoga programa, digitalizirati, zvuk urediti i pripremiti za snimanje na prijenosne medije te ih potom objaviti. Uz audio građu, potrebno je izdati i popratnu knjižicu o autoru i djelima na prijenosne disku. Mjesto za čuvanje audiovizualne građe treba urediti prema pravilima struke, osigurati police, zasebne utore za primjerke ili dodatne kutije. Povodom izdavanja ove vrste građe treba upriličiti predstavljanje novog izdanja u knjižnici, a poslije organizirati promidžbene aktivnosti zavičajne zbirke. Herman je bio osoba važna za kulturni život grada Županje, ali i ostalih mjesta Županjske Posavine. Kao likovni umjetnik i pedagog, bio je uključen u različite djelatnosti i promotivne aktivnosti likovnih umjetnosti, a kao radijski voditelj i organizator javnih kulturnih događanja zadužio je grad u mnogome.

Zaključak studije slučaja

Audiovizualna građa jedna je od vrsta građe koje se ubrajaju u zavičajnu zbirku narodne knjižnice. Da bi pripadala zavičajnoj zbirci, građa mora imati izuzetnu zavičajnu važnost, nastati na području zavičaja ili njezin autor treba biti pripadnik zavičaja, takozvani zavičajnik. Obvezu za organizaciju zavičajne zbirke pri narodnoj knjižnici propisuju temeljni zakonski dokumenti za knjižnice, a pravilnici, preporuke i standardi za knjižničnu djelatnost, koji su proizašli iz navedenih zakona dodatno ih objašnjavaju i potkrepljuju te detaljnije određuju. Uz

sve nabrojene dokumente knjižničaru je olakšano praktično djelovanje i pristup građi sa zavičajnim odrednicama. Za pohranu audiovizualne građe nalazimo upute u različitim zakonskim tekstovima i pravilnicima.

S građom koja ima nabrojena zavičajna obilježja, objavljena je i u distribucijskom prometu, knjižnica nema problema jer je nakladnicima propisana predaja određenih obveznih primjeraka i u svrhu izgradnje zavičajne zbirke.

Knjižnica nalazi problem u nabavi građe koja je zavičajno značajna, ali postoji ili se pojavljuje u obliku koji ne ulazi pod odredbe obveznog primjerka. Neobjavljena građa nije dio građe koja se nalazi u propisu o obveznom primjerku. Ako je djelo takve neobjavljene građe zavičajno iznimno bitno, knjižnica može inicirati njezino objavljivanje i vlastitom nakladničkom djelatnošću obogaćivati svoj fond. Bitno je pritom pravodobno regulirati sva pravna pitanja djela, posebice poštujući autorska prava.

Pred knjižničarima su u ovakvim specifičnim slučajevima postavljeni vrlo izazovni zadatci u kojima su u isto vrijeme zakonski dokument i stručne preporuke u antitetičkom položaju. Misija i zadaća knjižnice koju pretpostavljaju IFLA-ini i UNESCO-ovi dokumenti, kao i hrvatski standardi da se u narodnoj knjižnici mora omogućiti pristup svekolikoj zavičajnoj građi, u slučaju radijskih emisija pobija se zakonima o autorskim pravima. Samo uz spretno tumačenje iznimaka zakonskih akata i korištenje specifičnosti poslovanja zavičajnih ustanova moguće je ishoditi dozvole koje će omogućiti da sadržaj koji se radijski emitirao postane fiksirani dio zavičajne zbirke.

Zaključak

U ovome radu proučili su se zakonski i podzakonski akti koji se tiču oblikovanja zavičajnih zbirki u narodnim knjižnicama. *Zakon o knjižnicama* opći je zakonski temelj iz kojega proizlaze standardi i preporuke za pojedine vrste knjižnica ili neke posebne vrste knjižnične djelatnosti. Proučeni su međunarodni pravni dokumenti o knjižničnome poslovanju i izdvojeni su stavci koji imaju veze sa zavičajnim zbirkama. S obzirom na to da je građa koja se nalazi u zavičajnim knjižnicama često pod zaštitom autorskih prava ili ima status kulturnih dobara, potrebno je poznavati i pripadajuće zakonodavstvo. Uz sve nabrojeno, u ovome su se radu izučili i zakoni o medijima i elektroničkim komunikacijama, a iz autorskoga prava posebno se obratila pozornost na članke u kojima se spominje audiovizualna građa i radiodifuzijska djelatnost. Taj je dio zakona potreban jer se postavlja pitanje specifičnih zavičajnih djela koja zakonski nisu predviđena i predstavlja nestandardni primjer koji bi trebalo razmotriti u planiranju zavičajne zbirke, a to su zavičajna djela koja u doticaj javnosti dolaze isključivo kroz emitiranje u radijskome programu.

Slučaj koji se proučavao u ovome radu tiče se radijskoga programa koji po prirodi medija ne ulazi pod propis obveznoga primjerka jer se program radijskim emitiranjem iznosi javnosti, ali time nije javno objavljen, a ne podrazumijeva se ni da je prije izvođenja bio objavljen ili će biti nakon pojave u radijskome programu. Ako je dotični dio radijskoga programa bitan za zavičaj, preporučuje se da knjižnica pokrene inicijativu migracije željenih sadržaja, njihove digitalizacije i priređivanja izdanja za objavu. Činjenica koja ide u prilog ovoj preporuci jest ta da su lokalne ustanove u kulturi uglavnom povezane i da su dijelom ili većinski pod pokroviteljstvom grada, pa je time olakšan način ishoda dopuštenja rabljenja u kontekstu autorskih prava i daljnjih nakladničkih djelatnosti. Primjer radijskih emisija Ivana Hermana i njihova nestanka, velika je šteta za županjski zavičaj, ali je dobra prilika da se na temelju detektiranoga problema, za slične primjere u budućnosti pokuša djelovati spretnije i pravovremenije.

Radijski programi lokalnih koncesionara obiluju temama lokalne kulture i zavičajne tradicije. Oni su često zanemareni i izostavlja ih se prilikom prikupljanja i pohrane građe u svrhu očuvanja za buduće naraštaje, proučavatelje popularne kulture, znanstvenike i istraživače kulturne povijesti. S tim mislila zaključuje se ovaj diplomski rad u nadi da je on jedan mali prinos boljem ophođenju sa zavičajnom građom i uspješnijim stvaranjem bogatih zavičajnih zbirki u narodnim knjižnicama.

Literatura

Nichols, Harold. *Local studies librarianship*. London, München: Clive Bingley, K.G. Saur, 1979.

Horvat, Aleksandra. „Zakonski propisi: zakonski i podzakonski akti o zavičajnim zbirkama“. Sažetak. U: *7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: Zbornik radova*, ur. Ljiljana Črnjar, Vilijam Lakić, Ljiljana Sabljak, Sonja Tošič-Grlač i Ljiljana Vugrinec, 313–314. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011.

Horvat, Aleksandra i Daniela Živković. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.

Hrvatski sabor, *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, 1. listopada 2003. Klasa: 121-12/03-02/01, NN 167/2003.

Hrvatski sabor, *Zakon o elektroničkim komunikacijama*, 24. lipnja 2008. Klasa: 011-01/08-01/67, NN 73/2008.

Hrvatski sabor, *Zakon o elektroničkim medijima*, 11. prosinca 2009. Klasa: 008-02/09-01/03, NN 153/2009.

Hrvatski sabor, *Zakon o knjižnicama*, 19. rujna 1997. Klasa 612-04/96-01/02, NN 105/1997.

Hrvatski sabor, *Zakon o medijima*, 30. travnja 2004. Klasa: 008-02/04-01/01, NN 59/2004.

Hrvatski sabor, *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, 25. lipnja 1999. Klasa: 612-01/98-02/01, NN 69/1999.

Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva. *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu*, 2009. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (1. rujna 2015.)

Koontz, Christie i Barbara Gubbin, ur. „IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice“. U: *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika), 105–107. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

Koontz, Christie i Barbara Gubbin, ur. „Dopuna IFLA-inog Manifesta“. U: *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika), 118–119. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

Koontz, Christie i Barbara Gubbin, ur. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*, 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

Leščić, Jelica. *Narodne knjižnice. Posebne zbirke 1: zavičajne zbirke: Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama 2013.* (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2014.) <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Narodne-knji%C5%BEnice.-Posebne-zbirke-1-Zavi%C4%8Dajne-zbirke.pdf> (1. rujna 2015.)

Ministarstvo kulture, *Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj*, 7. svibnja 2001. Klasa: 612-04/01-01-65, NN 43/2001

Ministarstvo kulture, *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*, 14. travnja 2005. Klasa: 612-04/05-01/02, NN 52/2005.

Ministarstvo kulture, *Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*, 28. svibnja 1999, Klasa 612-04/99-01-43, NN 58/1999.

Ministarstvo kulture RH i Hrvatsko knjižnično vijeće, *Prijedlog zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, 5. rujna 2014. http://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/lista_novosti/70/ (1. rujna 2015)

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 22. kolovoza 2013. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662> (1. rujna 2015.)

„Ovdje Radio-stanica Županja!“. U: *Županjski zbornik 2.* Županja: Županja Matica hrvatska, 1969.

Tošić-Grlač, Sonja i Ivana Hebrang Grgić. „Zavičajne zbirke u hrvatskim narodnim knjižnicama“. U: *7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Zavičajne zbirke*

u narodnim knjižnicama: Zbornik radova, ur. Ljiljana Črnjar, Vilijam Lakić, Ljiljana Sabljak, Sonja Tošič-Grlač i Ljiljana Vugrinec, 51– 64. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2011.